

OSOBITOSTI ANALITIČKO-INTERPRETATIVNOG DISKURSA SMIČIKLASOVE *POVIESTI HRVATSKE*

DOMAGOJ SREMIĆ

Gimnazija Sisak

Trg hrvatskih branitelja 1

HR – 44 000 Sisak

domagoj.sremic@gmail.com

Stručni članak

Professional paper

Primljeno / Received: 30. 11. 2023.

Prihvaćeno / Accepted: 26. 2. 2024.

Sažetak: U radu se analiziraju sadržajne specifičnosti i analitičko-interpretativne metode prikaza prve sinteze hrvatske povijesti u dvosveščanom djelu Poviest hrvatska, povjesničara Tadije Smičiklasa, stavljajući ih u kontekst spoznajnog sadržajnog fundusa XIX. stoljeća. Vrednuje se i propitkuje preporodni utjecaj na autorovu inicijativu za cjelovitim prikazom hrvatske povijesti koja je hrvatskoj historiografiji do toga doba nedostajala.

Ključne riječi: Poviest hrvatska, Tadija Smičiklas, Matica hrvatska, analitičko-interpretativne metode, prva sinteza hrvatske povijesti

UVOD

Velebna *Poviest hrvatska*, autora Tadije Smičiklasa, izdana u dva sveska 1879. i 1882. godine u izdanju Matice hrvatske,¹ predstavlja istinsku prekretnicu u dotadašnjoj hrvatskoj historiografiji zbog težnje za sustavnim i sintetskim proučavanjem hrvatske povijesti. Za razliku od dotadašnjih uspješnih pokušaja povjesničara poput Ivana Lučića iz XVII. stoljeća i Baltazara Adama Krčelića iz XVIII. stoljeća, koji su u svojim djelima nastojali kritički prikazati dio hrvatske povijesti, Smičiklas je imao viziju objediniti cjelokupnu hrvatsku povijest od najranijih vremena do tada i što je još važnije, s cjelokupnog hrvatskog etničkog prostora. Smatramo ga začetnikom takvih nastojanja, što je očito rezultat preporodnih težnji za prikazom cjelovite hrvatske prošlosti kao odgovor na turbulentna politička i društvena događanja XIX. stoljeća u kojima se Hrvatska i hrvatstvo nalazilo. Tako ova prva cjelovita pisana i tadašnjim modernim rječnikom interpretirana hrvatska povijest predstavlja istinski bedem povijesnog hrvatskog državnog prava pred naletima germanizacije i još radikalnije mađarizacije. Upravo zato što je svoju zadaću shvatio vrlo ozbiljno i prijeko potrebnom za pomoć domovini, nije podlegao romansiranim i idealiziranim prikazima hrvatske povijesti, što je u ono vrijeme kod dijela povje-

sničara bio običaj i praksa, nego ju je utemeljio na znanstvenim principima povijesnim izvorima, iako oni nisu vidljivi jer je znanstveni aparat s bilješkama izostavljen radi praktične uporabe obaju svezaka. U radu će biti predočeni dijelovi interpretirane povijesti kao uzorci analitičko-interpretativnih mogućnosti kojima se Smičiklas služio.

SMIČIKLASOVE OSOBNE I DRUŠTVENE OKOLNOSTI UOČI NASTANKA *POVIESTI HRVATSKE*

Tadija Smičiklas kao član Matice hrvatske osjetio je istinsku potrebu davanja doprinosa hrvatskoj preporodnoj ideji impostiranoj u širi kontekst jugoslavenstva, do kraja blizak Strossmayerovoj i Račkijevoj političkoj ideji zbližavanja Južnih Slavena protivnoj velikomađarskoj tiraniji, ali i pretjeranom austrijskom gospodstvu nad hrvatskim zemljama.

Osim političke prirode, razloge takvih njegovih stavova možda treba tražiti i u osobnim afinitetima i poteškoćama savladavanja njemačkoga jezika još od rane mladosti, prilikom školovanja. Ne bez traga ostavio je

¹ I. Jurković, Smičiklas Tadija, u: Antun Vujić (glavni urednik), Hrvatski leksikon, II. sv., (Zagreb: Naklada Leksikon d.o.o., 1997), str. 443.

na njemu i boravak u zagrebačkom grkokatoličkom sjemeništu, gdje je polagano dozrijevala oduševljenost ilirizmom i jugoslavenskom idejom, što će se u njegovu političkom i svjetonazorskom sazrijevanju osobito odraziti u kasnijim fazama života i djelovanja kao predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Smičiklasov boravak u Pragu i Beču 60-ih godina XIX. stoljeća bio je od presudne važnosti za njegovu stručnu profilaciju u povjesničara-znanstvenika. Kolebanje pak između arheološke i povjesničarske struke, najzad je ipak završilo odabirom povjesničarske, uslijed učestalih boravaka u praškim i bečkim arhivima prepunim originalnih pisanih dokumenata, od kojih su se mnogi pokazali relevantnim za hrvatsku povijest. Vrativši se 1869. godine iz Beča u Hrvatsku, neko je vrijeme proveo radeći kao namjesni učitelj u Rijeci, a zatim kao pravi učitelj na Velikoj gimnaziji u Zagrebu.

Dolaskom u Zagreb uključio se u rad Matice ilirske i postao njenim istaknutim članom na području tiskanja i prodaje knjiga. Matica tako postaje središtem književnog rada oko koje se okupljala kulturna i znanstvena elita, a povijest znanost koja zauzima važno mjesto.

Marko Kostrenčić², sin Smičiklasova dugogodišnjeg prijatelja i suradnika Ivana Kostrenčića³, u svojoj knjižici-biografiji Tadije Smičiklasa iznosi podatak da se o pisanju i izdavanju knjige o cjelovitoj hrvatskoj povijesti u Matičinim izvještajima prvi put navodi datum 7. travnja 1878. kada je na glavnoj skupštini dr. Ante Stojanović izrazio želju da se što prije izda valjana povijest Hrvatske, jer je sramota da uz tolike zavode književne nemamo još tih knjiga.⁴

Kostrenčić ističe kako je Smičiklas od svih tadašnjih povjesničara najizgledniji bio napisati i objaviti takvu cjelovitu hrvatsku povijest, jer je za to imao neko-

liko preduvjeta: metodološku spremu, stečenu na studiju u Austriji, iskreno rodoljublje i jugoslavensku orijentaciju, u okviru koje je prikazao i afirmirao hrvatstvo.⁵

Tako je konačno 1879. godine tiskan i objelodanjen jedan svezak Smičiklasove *Poviesti hrvatske*⁶ i to II. dio koji obrađuje hrvatsku povijest od XVI. do sredine XIX. stoljeća, točnije od 1526. do 1848. godine.⁷ Knjiga je odmah rasprodana doživjevši veliki uspjeh, o čemu svjedoči podatak da je na Skupnoj sjednici Matice hrvatske, 15. listopada 1879. naglašeno da je *Vladi zemaljskoj Poviest Smičiklasova predložena, da se uvede u škole kao pripomoćna knjiga*.⁸ Isto tako, na Matičinoj Skupnoj odborskoj sjednici održanoj 31. ožujka 1880. na prijedlog Ivana Kostrenčića *bje jednoglasno zaključeno da se odborniku Tadiji Smičiklasu u ime Odbora izreče hvala u Glavnoj skupštini za trud uložen u pisanje njegove Poviesti hrvatske*.⁹

Godine 1882., Matičinim nastojanjem tiskan je najzad i prvi svezak koji obuhvaća hrvatsku povijest od najranijih vremena do 1526. godine.¹⁰ Razlog takvom inverznom tiskanju *Poviesti hrvatske* možda valja tražiti, kako ističe Marko Kostrenčić, u dostupnosti povijesnog materijala za razdoblje od XVI. do XVIII. stoljeća kojega je Smičiklas najprije obradio, a s njime se i susreo u bečkim arhivima još u vrijeme studentskih dana.¹¹ U svojoj uvodnoj riječi, tzv. Pripomenku tog II. sveska, Smičiklas ne navodi razlog inverznoga tiskanja svezaka, nego samo spominje svoju nakanu da *i prvi dio ove knjige ako Bog dâ do godine sviet ugleda*.¹²

² Marko Kostrenčić objavio je 1962. godine prvu cjelovitu biografiju povjesničara, profesora i akademika Tadije Smičiklasa. Djelo je tiskano u tiskari Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

³ Ivan Kostrenčić bio je član Zajedničkog odbora Matice Hrvatske, tijela koje je odlučivalo o prioritetnim rukopisima koji su dolazili u Maticu s ciljem njihova tiskanja i objavljivanja.

⁴ Marko Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, (Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, 1962), str. 24.

⁵ Isto, str. 26.

⁶ Zajednički odbor Matice hrvatske sastao se 19. siječnja 1879. na dogovor glede izdavanja literature za tekuću godinu. Tome su pristupovali: V. Marković, I. Tomić, F. Gerlović, V. Klaić, L. Kišpatić, M. Mrazović, T. Smičiklas, A. Šenoa, H. Badalić i I. Kostrenčić. Odlučeno je da će se u Poučnoj knjižnici MH moći tiskati drugi dio Smičiklasove *Poviesti hrvatske*, koji obuhvaća razdoblje 1526.-1848. god. Dogovoreno je da će do 1. ožujka tekuće godine pola naklade (5 000 primjeraka) biti spremno za tisak, a postojalo je razmišljanje da se u dogovoru s Visokom zemaljskom vladom ta knjiga uvede kao obavezna školska literatura, vidi u: Hrvatski državni arhiv (HDA), Matica hrvatska, kut. 39., Zapisnici sjednica Glavne skupštine i Zajedničkog odbora MH 30. I. 1877. – 15. XII. 1889., str. 72-72v.

⁷ U Zapisniku devete skupne odborske sjednice MH održane 15. ožujka 1879. stoji podatak kako je Tadija Smičiklas izvijestio Odbor MH kako je završio s rukopisom tog II. sveska *Poviesti hrvatske* i predao ga na recenziju Ivanu Kukuljeviću, vidi u: isto, str. 77.

⁸ Isto, str. 93.

⁹ Isto, str. 103-103v.

¹⁰ Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g., (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1882.)

¹¹ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 26.

¹² Vidi: Pripomenak, u: Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio drugi - od 1526. do 1848. g., (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1879.)

O SAMOJ NARAVI DJELA *POVIEST HRVATSKA*

Tadija Smičiklas svoje je kapitalno povijesno djelo koncipirao prema kronološkom načelu, dajući mu istraživački okvir čiji su koncept slijedili kasniji naraštaji povjesničara: Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić i ostali. Taj prototip pisanja, koji će se s vremenom pokazati naširoko prihvaćenim, vizionarski je zamijetio i Ivan Kukuljević Sakcinski u svom govoru o radu Matice hrvatske na njezinoj glavnoj skupštini od 29. srpnja 1882. godine: *Nu kad Matica hrvatska za vrijeme svog opstanka ne bi i ništa drugo na svjetlo izdala, nego jednu kritičnu, umom i hrvatskim duhom napisanu povijest naroda hrvatskoga, pripadala bi joj hvala od svega naroda. Na što se mi stari kroz svoj vijek pripravljamo, pak se ipak na konačni rad ne odvažimo, u tom nas preteče mladi jedan član Matice i njezina odbora, te lakšimi svojimi krili preleti preko svih zaprijetaka i poteškoća i stvori u svojoj skromnosti i prirodnoj čednosti umno i trudno djelo, pred kojim svaki pošten Hrvat svoj šešir skinuti mora.*¹³

Svojim pragmatičnim stavom o krajnjoj svrsishodnosti svoga djela, Smičiklas je želio nadići brojne kritike koje su stizale na račun njegove koncepcije prikaza duge hrvatske povijesti. Za sadržajnu interpretativnost te čitanje i razumijevanje cjelokupnog djela čitatelju služi pripremljeni uvod tzv. Pripomenak na samom početku drugoga sveska. Sadržajno je cjelokupna *Poviest hrvatska* podijeljena na nekoliko kategorija. To su, u prvom redu, Dobe ili Periode, sveukupno njih četiri. Druga kategorija su Knjige, kojih navodi dvanaest, a svaka obrađuje po nekoliko poglavlja. Ovakva sistematika, potpomognuta još i označenim stranicama u sadržajima obaju svezaka, omogućuju dobru preglednost i kronološku snalažljivost. Primjerice, Četvrta doba u II. svesku obuhvaća XI. i XII. knjigu.¹⁴ Knjiga XI. označava granična godišta 1700. - 1790., a obuhvaća šest poglavlja: Leopold I., Josip I., Karlo III., Marija Terezija, Josip II. i Hrvatska u XVIII. vijeku. Opaža se da su Smičiklasu kao okosnice svih poglavlja poslužila imena hrvatskih vladara, koji su glavni akteri društveno-političkog života u zadanom povijesnom vremenu, kako od

vremena narodnih vladara u IX. stoljeću (Knjiga III. Prve dobe), tako i u XIX. stoljeću (Knjiga XII. Četvrte dobe).¹⁵ Isto tako, na početku svake dobe, radi sadržajne preglednosti iznesen je kronološki popis vladara – kraljeva i banova.¹⁶ Ono što je svakako upečatljivo i provlači se cjelokupnim djelom Smičiklasov je specifični stil pisanja, koji nerijetko graniči s populističkom retorikom, ne bi li na taj način dodatno zainteresirao čitatelja za dotičnu problematiku segmentirane hrvatske povijesti. On tako u sadržaj vješto interpolira razne narodne uzrečice, poslovice, pjesme i legende, obogaćujući njima sadržajnu bît glavne problematike. Kao primjer može se uzeti interpretacija hrvatskih poganskih vjerovanja vezano uz postanak svijeta. Smičiklas ju interpretira kao početnu Božju volju postepenog stvaranja svijeta s neizostavnim elementima poput Sunca koji živim bićima daje snagu. Stoga je sunce personifikacija samoga Boga, a u hrvatskom narodu ono dobiva specifično ime Lado: *Lepi Ive trga rože, Tebi Lado sveti bože, Lado slušaj nas, Lado.*¹⁷ Nadalje, u Devetoj knjizi Treće dobe dok raspravlja o izboru Ferdinanda Habsburškog za hrvatskoga kralja na Saboru u Cetingradu, 1527. godine, autor tu povijesnu činjenicu pretvara u živi diskurs maštovito mu dajući dijaloški okvir putem pretpostavljenih izjava pojedinaca ili cijele zajednice. Tako nam sugestivno predočuje da su navodno hrvatski plemići tom prilikom prisegnuli na vjernost novome kralju izjavljujući: *Samo radi obrane naše svete vjere biramo Te, kad su nas svi kralji zaboravili!*¹⁸ Smičiklas u svakom trenutku nastoji istaknuti kvalitete hrvatskoga naroda spram ostalih naroda koji ga okružuju, čime se opet očituje preporodni zanos i afirmacija hrvatskog identiteta u političkom i društvenom kontekstu XIX. stoljeća. Zato je i razumljiva njegova opčinjenost narodnim duhom i mudrošću koja se najizrazitije očituje u obilju kratkih izreka i poslovice. Primjerice, on ne propušta naglasiti da su se Hrvati političkom gestom pridruživanju Habsburškoj Monarhiji u XVI. stoljeću sa zemljopisnog aspekta doduše svjesno stavili u periferni prostorni položaj te velike srednjoeuropske političke tvorevine. Ali, hrvatska snaga ležala je u njihovoj srčanosti, hrabrosti i kršćanskoj (katoličkoj, op.a.) vjeri koja ih je okupljala, zbog čega su od najvećih tadašnjih europskih autoriteta bili priznati kao *Antemurale chri-*

¹³ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 27.

¹⁴ Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio drugi - od 1526. do 1848., str. 281- 496.

¹⁵ Vidi »Sadržaj« II. sveska

¹⁶ Primjerice, na početku Knjige četvrte Prve dobe autor iznosi imena hrvatskih narodnih vladara od Tomislava do Petra II. Svačića te njihove banove od Pribine u vrijeme kralja Miroslava do Petra u doba interregnuma, vidi, u: Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio prvi – od najstarijih vremena do 1526. g., str. 214.

¹⁷ Vidi, u: Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g., str. 116. Isto tako, vidljivo je kako Smičiklas naravno voli narodnu mudrost očitovanu u kratkim izrekama i poslovicama pa njima obogaćuje tekst i čini ga privlačnim čitatelju

¹⁸ Vidi, u: Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio drugi - od 1526. do 1848., str. 4.

stianitatis.¹⁹ Smičiklas ovu povijesnu epizodu zaokružuje narodnom mudročću: *U ovo vrijeme nastaje među narodom otimajućim se od smrti strašna ali istinita poslovica: Bog visoko a car daleko*.²⁰ Aktualna trvenja između Hrvatske i Ugarske te neprimjerena i napose politički nekorektna i neutemeljena ugarska hegemonija nad Hrvatskom u drugoj polovici XIX. stoljeća nailazila je na žestoku kritiku hrvatskih domoljuba pa tako i samoga Tadije Smičiklasa koji se, doduše, nije izravno sukobljavao nego je tu borbu znalački mudro i suptilno ugradio u interpretacijski koncept hrvatske povijesti. Jedan od takvih primjera nalazimo i u interpretaciji Mohačke bitke iz 1526. godine kada su se Mađari, predvođeni kaločkim nadbiskupom Pavlom Tomorijem,²¹ odlučili sami sukobiti s nadirućom osmanskim silom, namjerno onemogućivši Hrvatima da im se pridruže na čelu s knezom Krstom Frankopanom, želeći prigrabiti svu slavu i zasluge za odbijanje Osmanlija i spas Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva u očima aktualnog kralja Ludovika II. Jagelovića i cijele Europe. Međutim, Ugri su tom prilikom upravo radi zavisti prema Hrvatima požnjeli poraz i rasap dotičnoga zajedničkoga kraljevstva. Smičiklas i tu povijesnu stvarnost stavlja u dijaloški okvir pobuđujući kod čitatelja interpretativnu i narativnu napetost, stavljajući oštricu kritike na Ugre: *U kraljevom vieću, koje se je dan na dan sastajalo, svjetovao je osobito kancelar Brodarić, neka počekaju kneza Krstu Frankopana i Ivana Zapolju, a zato neka se pred neprijateljem uzmiče (...). Kralj Ljudevit se je priklonio mnijenju Brodarićevu. Ali u vieću nadje kralj Ljudevit sve oduševljeno za tu bitku. Isti vojvoda Pavao Tomori sad se zato izjavi. Koji su bili proti tomu, ti su zamuknuli od straha, da ih ovi tobožnji junaci za kukavice ne proglase. Kralju Ljudevitu rekoše: Ugri su uvijek u ovom kraljevstvu slavu imali i nitko drugi. Sramota bi bila i za Te i za nas, da se reče, da se nismo umjeli sami pobiti s Turčinom; da počekaš kneza Frankopana i njegove Hrvate, tada bi samo njega zapala slava pobjede, u koju se mi uzdamo!*²² Koliko se i u kojoj mjeri Smičiklas služio povijesnim izvorima da je mogao umetnuti taj i ostale dijaloške okvire, ostaje nepoznanica, jer ih nigdje ne navodi zbog toga što je uz glavni tekst izostavio znanstveni aparat. To danas otežava analizu povijesnih podataka koji su njemu u doba druge polovice XIX. stoljeća bili stvarno dostupni, a koliko je podataka plod njegove

mašte i zdravorazumskih zaključaka u majstorskoj vještini oblikovanja povijesnog konteksta.

U Nastupnom predavanju o razdiobi hrvatske povijesti, iznesenom na Zagrebačkom sveučilištu, 1. svibnja 1882., Smičiklas iznosi razloge podjele hrvatske povijesti na četiri dobe ili periode, zbog toga što će na taj način lakše interpretirati biće i život slavenskoga plemena unutar kojega posebno mjesto zauzima hrvatski narod. On, dakle, impostira hrvatski identitet u širi jugoslavenski okvir, razumijevajući jugoslavenstvo i južnoslavenske narode kao *razdieljenu braću triju plemena*. Tim jugoslavenskim okvirom također se ogleda preporodni utjecaj na Smičiklasovu koncepciju pisanja i interpretiranja hrvatske povijesti.

DRUGI SVEZAK POVIJESTI HRVATSKE

Kako je već rečeno, drugi svezak *Povijesti hrvatske* tiskan je 1879. godine kao dio edicije Poučne knjižice Matice hrvatske u vlastitoj Matičinoj nakladi i obrađuje hrvatsku povijest od 1526. do 1848. godine, podijeljenu na Treću i Četvrtu dobu. Smičiklas je napisao ovo djelo na temelju mnoštva dotad nepoznatih i neupotrebljivanih izvora, putujući i nalazeći ih posvuda po Hrvatskoj, iako oni nisu izrijeком spomenuti. Naime, vrela, tj. izvori u bilježakama se ne spominju, jer bilježaka ispod ili iza glavnog teksta niti nema. To pomalo čudi, jer na naslovnici knjige izričito piše da je ovo djelo *po vrelih napisao* Tade Smičiklas.²³ Ali, u uvodnim napomenama – Pripomenku, autor navodi razlog izostavljanja bilježaka s rabljenim izvorima iz čisto praktične naravi, ističući da bi one udvostručile opseg knjige. Istodobno je svjestan da će tim postupkom značaj knjige u znanstvenom svijetu najvjerojatnije biti umanjen. Radi toga Smičiklas naglašava kako o svemu tome intenzivno promišlja te namjerava u dogledno vrijeme izdati posebnu knjigu s izvorima *kao dodatak ciljoj historiji*.²⁴

Naznačena Treća doba hrvatske povijesti počinje 1526. i traje do 1699. godine. Ona je obilježena tamnim notama i crtama, za razliku od Europe kojoj sviće *zora novoga vieka*.²⁵ Razlog narodne tmine on vidi u hrvatskom sukobu s osmanskim okupatorima *s plemenom*

¹⁹ Isto, str. 5.

²⁰ Isto

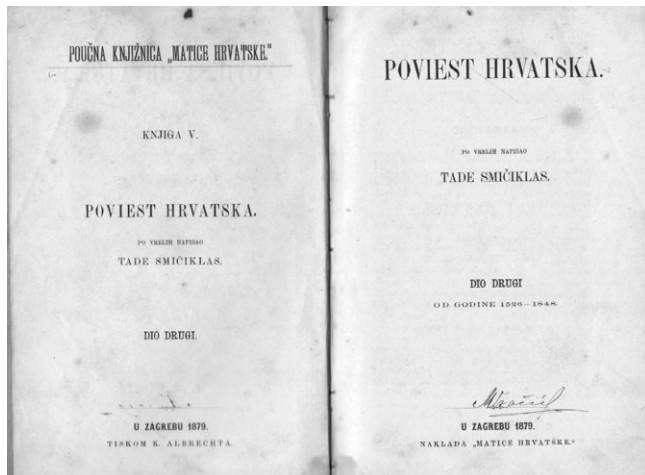
²¹ Pavao Tomori, *Pavao Tomori*, (Katoličko društvo Ivan Antunović, Subotica, 2018). Dostupno na: <https://www.zkvh.org.rs/storage/app/uploads/public/61e/831/742/61e8317429b12224315982.pdf> (pristup 10. kolovoza 2023. godine)

²² Smičiklas, *Povijest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g., str. 722-723.

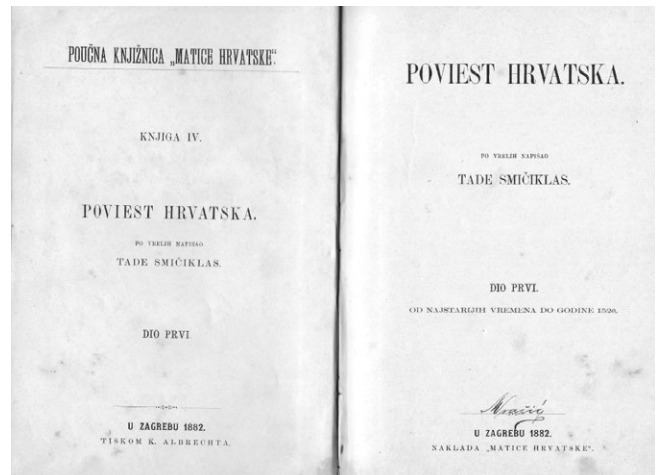
²³ Vidi naslovnici II. sveska

²⁴ Vidi: Pripomenak, u: Smičiklas, *Povijest hrvatska*, Dio drugi - od 1526. do 1848. g.

²⁵ Smičiklas je tek naknadno, tj. u prvom svesku i to u zasebnom poglavlju O razdiobi Povijesti hrvatske, što je, u biti, pretisak njegova

Slika 1 – naslovnica drugog sveska Smičiklasove *Poviesti hrvatske* (izvor: osobni originalni primjerak knjige)

Slika 2 – naslovnica prvog sveska Smičiklasove *Poviesti hrvatske* (izvor: osobni originalni primjerak knjige)

turskim i s vjerom Muhamedovom.²⁶ Smičiklas, dakle, vidi Turke Osmanlije kao najvećeg i najdugotrajnijeg hrvatskog neprijatelja u njezinoj povijesti, ali istodobno ima i viziju Hrvatske kao istinskog borca za kršćanske vrijednosti. Ona je posvema natopljena mučeničkom krvlju i kao takva, spremna je na borbu, opravdavajući naziv *Antemurale Christianitatis* koje su joj dale europske sile. I nakon apokaliptičnih događaja koji su svi odreda kosili hrvatski narod i njegovu državnost Smičiklas upravo pjesničkim žarom i optimističnim zanosom zbori o hrvatskoj junačkoj borbi i opstanku: *Tko je proučio poviest onih vjekova, taj si je pribavio vjeru o snazi svoga naroda, taj će vjerovati i u njegovu budućnost.*²⁷ Posljednja, Četvrta doba hrvatske povijesti, prema Smičiklasu, počinje 1700. i traje do revolucionarne 1848. godine. Njen uvjetovan razvoj vidi u okrilju habsburške pragmatične politike koja hrvatskim zemljama nije dopuštala da se ujedine u jednu jedinstvenu geopolitičku cjelinu. Ove tendencije omela je i u konačnici zaustavila Francuska revolucija, 1789. godine. Iako je ta revolucija slomljena restauracijom starih monarhijskih sustava, 1815. godine, ipak se ideja narodne posebnosti i samostalnosti rasplamsala po cijeloj Europi. U Habsburškoj Monarhiji to je posebno bilo izraženo. Neki narodi, poput Mađara, probudili su u sebi osim istinskih narodnih potencijala i hegemoniju nad susjednim naro-

dima, posebno nad Hrvatima. Pribjegli su, kako bi se obranili od agresivnog susjeda, čvršćem povezivanju sa slavenskim narodima: *Hrvati dosta slabi opašu se snagom ideje slavenske. Ako su Magjari, vidjevši svoje pleme osamljeno među velikimi narodi, snažno i odvažno svomu narodu davali zadaću, da se što jače razmaše, a ono su Hrvati počeli osjećati, da su oni živi član jednog velikoga naroda, da imaju braće. Ideom slavenskom Hrvatska se iznova rodila.*²⁸

PRVI SVEZAK POVIESTI HRVATSKE

Prvi svezak obrađuje puno duže razdoblje hrvatske povijesti, od najstarijih vremena, odnosno od rimskih i ilirskih vremena do 1526. godine, što je naglašeno i u samom naslovu knjige. Ta razdoblja podijeljena su na Prvu i Drugu dobu. U uvodnoj rečenici Smičiklas navodi misao njemačkog povjesničara i političara Friedricha Christoha Dahlmanna: *Ich habe nicht für das Nachschlagen geschrieben; ich wünsche mir Leser*²⁹ (Ja nisam pisao da bi se samo pogledalo, nego želim čitače koji će pročitati knjigu.) ističući time diskurs ovoga djela kao sveobuhvatnu hrvatsku povijest svima razumljivu.

Nastupnog predavanja na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu, 1. svibnja 1882. godine, objasnio razloge ovakve razdiobe hrvatske povijesti, vidi u: Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g., str. 29.

²⁶ Isto, str. 29.

²⁷ Isto, str. 30.

²⁸ Isto, str. 32.

²⁹ Friedrich Christoph Dahlmann, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021). Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13687> (pristup 7. kolovoza 2023. godine)

Prva doba obuhvaća četiri knjige. Prva knjiga uključuje poglavlja od starih antičkih percepcija Dalmacije, Panonije i rimske Ilirije iznoseći obilježja rimske uprave i kulture. Druga knjiga govori o seobi Hrvata. Treća knjiga obuhvaća poglavlja od pokrštenja Hrvata do osnutka Hrvatskoga kraljevstva. Četvrta knjiga donosi kronološku interpretaciju hrvatske povijesti od 900. do 1102. godine kroz prizmu svakog pojedinog vladara te interpretira temelje hrvatske državnosti i kulture, dajući joj dominantni latinski predznak. Druga doba obuhvaća Petu, Šestu, Sedmu i Osmu knjigu. Peta knjiga iznosi poglavlja s označenim kraljevima iz dinastije Arpadovića; od Kolomana do Andrije Mlečanina. Treba ukazati na primjer Smičiklasove analize razloga stupanja Hrvatske u personalnu uniju s Ugarskom. Upućuje čitatelja na nedostatak hrvatskoga kralja narodne krvi te sugestivnim rječnikom s velikim vremenskim odmakom konstatira kako se hrvatsko plemstvo prevarilo u procjeni samo privremene nužne mađarske prisutnosti na hrvatskome prijestolju.³⁰ Šesta knjiga donosi poglavlja o povijesti u razdoblju od 1300. do 1382. godine kroz prizmu vladanja kraljeva iz dinastije Anžuvina, a završava ih zaključkom kako su svi pokušaji najmoćnijeg hrvatskog plemstva, primjerice Šubića, uzaludno pokušavali sebi osigurati nasljednu i ujedinjenu hrvatsku vlast.³¹ U Sedmoj knjizi autor detaljno razlaže hrvatsku povijest u vrijeme Sigismunda Luksemburškog (1382. -1437. g.). Osmu knjigu bavi se poviješću u periodu od 1437. do 1526. godine. Ovakav obrazac segmentne interpretacije hrvatske povijesti nastavak je obrasca pisanja prvog tiskanog II. sveska. Očiti glavni nedostatak i ovog sveska kao znanstvene knjige su bilješke, što autor u predgovoru i priznaje dajući do znanja znanstvenom svijetu da se time svjesno izlaže riziku podcjenjivanja svojega djela te izjavljuje: *Priznajem da sam necitirajući osobito netiskana vrela puno izgubio pred sudom učena svieta, ali moja glavna svrha: zadobiti što više čitatelja iz svih stališa naroda hrvatskoga, mislim, da je upravo time sretno napredovala.*³² Upravo te njegove misli upućuju i razotkrivaju činjenicu o njegovim preporodnim nastojanjima i prioritetima oko obrazovanja hrvatskoga naroda da se putem poznavanja vlastite povijesti pobudi nacionalna svijest u narednom razdoblju.

ZAKLJUČAK

Dvosveščana *Poviest hrvatska* Tadije Smičiklasa predstavlja prvi pokušaj prikazivanja objedinjene hrvatske povijesti utemeljene na interpretativnim zakonitostima povijesne struke i bez pretjeranog romansirano uljepšavanja, udarajući temelje znanstvenom istraživanju i tumačenju povijesne zbilje prema dominantnom kronološkom principu. Iako s današnjeg gledišta mimo pravila povijesne struke s brojnim prevladanim gledištima i tumačenjima te tehničkim nelogičnostima poput inverznog pisanja i tiskanja svezaka te izostanka znanstvenog aparata s bilješkama, Smičiklasova *Poviest hrvatska* predstavlja prvijenac u modernoj i suvremenoj povijesnoj znanosti, čiji su princip u ponešto izmijenjenom tehničkom i strukturalnom obliku slijedile kasnije generacije povjesničara. Tiskano pod pokroviteljstvom Matice hrvatske, ovo djelo predstavlja očitovanje istinskog domoljubnog zanosa i vrhunac preporodnih stremjenja.

IZVORI

Zapisnici sjednica Glavne skupštine i Zajedničkog odbora Matice hrvatske 1877. – 1889., Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Matica hrvatska (fond), kut. 39.

LITERATURA

- Jurković, Ivan. 1997. Smičiklas Tadija, u: Antun Vujić (glavni urednik), *Hrvatski leksikon, II. sv.* Zagreb: Naklada Leksikon d.o.o., str. 443.
- Kostrenčić, Marko. 1962. *Tadija Smičiklas*. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije.
- Smičiklas, Tadija. 1879. *Poviest hrvatska*, Dio drugi - od 1526. do 1848. g. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.
- Smičiklas, Tadija. 1882. *Poviest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.

³⁰ Vidi, u: Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Dio prvi - od najstarijih vremena do 1526. g., str. 301.

³¹ Isto, str. 406.

³² Isto, str. 5.

INTERNET

Dahlmann, Friedrich Christoph. 2021. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021). Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13687> (pristup 7. kolovoza 2023. godine)

Tomori, Pavao. 2018. Pavao Tomori, (Katoličko društvo Ivan Antunović, Subotica, 2018). Dostupno na: <https://www.zkvh.org.rs/storage/app/uploads/public/61e/831/742/61e8317429b12224315982.pdf> (pristup 10. kolovoza 2023. godine)

CHARACTERISTICS OF THE ANALYTICAL-INTERPRETATIVE DISCOURSE OF SMIČIKLAS' HISTORY OF CROATIA

Summary

The paper provides analysis of the specific content and analytical-interpretive methods of presenting the first synthesis of Croatian history in the two-volume work *Poviest hrvatska* (the History of Croatia), by historian Tadija Smičiklas, placing them in the context of the cognitive content fund of the 19th century. The paper also evaluates and questions the revival influence on the author's initiative for a complete presentation of Croatian history, which was lacking in Croatian historiography until that time.

Keywords: *Poviest hrvatska*, Tadija Smičiklas, Matica hrvatska, analytical-interpretive methods, first synthesis of Croatian history